

Алієва Каріна Мамедівна
викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ НЕПОВАГИ ДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Відсутність у кримінальному законодавстві України норми, яка б передбачала відповідальність за неповагу до працівника правоохоронного органу, обумовлює застосування інших видів юридичної відповідальності за це діяння за сучасних умов в Україні.

До таких видів юридичної відповідальності, у першу чергу, відноситься цивільно-правова. Цивільно-правову відповідальність за шкоду, що заподіяна працівникам правоохоронних органів порушенням їхніх майнових та немайнових прав нападом, непокорю, іншими протиправними діями, потрібно розуміти як обов'язок компенсувати таку шкоду в повному обсязі, якщо порушник не доведе, що шкода сталася не з його вини. Такий підхід відповідає положенням теорії деліктів, сприяє забезпеченню правопорядку, захисту прав та інтересів потерпілих, а також посиленню правового впливу на боржників [1, с. 236].

Прикладом захисту честі, гідності та ділової репутації працівника Національної поліції України є наступний. Б., спілкуючись з патрульним поліцейським, ображав його, принижуючи честь, гідність та репутацію перед підлеглими, погрожував фізичною розправою. При цьому Б. здійснював відеозапис «спілкування» на відеозаписуючій пристрій. Згодом відео цього випадку з'явилося у мережі Інтернет. Поліцейський подав до суду позовну заяву проти Б. про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди. Проте суд першої інстанції відмовив поліцейському у задоволенні позову, а апеляційна інстанція залишила рішення районного суду без змін [2, с. 27-28].

Наведений приклад свідчить про відсутність у законодавстві України дієвого та ефективного способу захисту працівника правоохоронного органу від проявів неповаги щодо нього.

Безумовним позитивним моментом ЦК України є встановлення можливості у різний спосіб відшкодувати моральну шкоду (грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб). Також позитивним є факт формального визначення поняття цієї шкоди. До одного з її видів, згідно п. 4 ч. 2 ст. 23 ЦК України, відноситься приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [3].

Порядок відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні достатньо врегульований: нормативно закріплена й діє спеціальна процедура, яка передбачає можливість пред'явлення відповідного цивільного позову й компенсації завданої майнової та/або моральної шкоди в межах кримінального провадження (глава 9 «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов, виплата винагороди викривачу» КПК України [4]).

Разом з тим, хоч КПК України і передбачає можливість відшкодування моральної шкоди потерпілому, він не містить обов'язку осіб, які здійснюють досудове розслідування, роз'яснення потерпілому підстав та порядку такого відшкодування. Серед прав потерпілого, визначених ст. 56 КПК України, зазначене його право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом.

У зв'язку з наведеним, зазвичай потерпілий виявляється необізнаним зі своїм правом на відшкодування моральної шкоди у кримінальному провадженні, спричинену, зокрема, посяганням на його честь і гідність.

Вищенаведене стосується і працівників правоохоронних органів, щодо яких вчинене посягання на честь і гідність. Кожне з таких посягань спричиняє потерпілому моральної шкоди.

Необізнаність про підстави та порядок відшкодування такої шкоди як на загальних підставах у межах цивільного судочинства, так і в кримінальному провадженні, відкритому за статтями КК України, які передбачають відповідальність за посягання на працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів, не сприяє підвищенню ефективності правового захисту працівників правоохоронних органів від проявів неповаги щодо них.

На наш погляд, у випадку посягань на честь і гідність працівників правоохоронних органів рішення питань їх обізнаності про підстави та порядок відшкодування моральної шкоди від цих посягань набуває особливого значення у зв'язку з підвищеною суспільною небезпекою цих посягань, здатних заподіювати шкоди не тільки самому потерпілому, але й авторитетові органів державної влади.

В умовах поширення кримінально протиправних діянь, що посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність, честь і гідність працівників правоохоронних органів, встановлення однакових підходів вирішення питання щодо компенсації моральної шкоди у кримінальному провадженні стає не стільки важливою, скільки необхідною умовою вдосконалення кримінально-правового захисту досліджуваної категорії осіб.

На наш погляд, доцільним буде внесення змін та доповнень до КПК України в частині роз'яснення підстав та порядку відшкодування моральної шкоди у кримінальному провадженні.

Пропонуємо викласти п. 10 ч. 1 ст. 56 «Права потерпілого» КПК України у такій редакції: «10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням матеріальної та/або моральної шкоди в порядку,

передбаченому главою 9 цього Кодексу та іншим законодавством» [4].

Одночасно у кримінальному процесуальному законодавстві доцільним було б визначення поняття моральної шкоди, яке має певну специфіку у разі вчинення кримінального правопорушення.

Пропонуємо наступне визначення моральної шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням: «Моральною шкодою, спричиненою кримінальним правопорушенням, яка підлягає матеріальній компенсації, визнаються душевні страждання, які фізична особа зазнала у зв'язку із вчиненням щодо неї кримінального правопорушення».

Така моральна шкода буде підлягати компенсації як у межах кримінального провадження, так і в цивільному процесуальному порядку.

Існування в кримінальному процесуальному законодавстві норми про відшкодування моральної шкоди дозволить потерпілому і, зокрема, працівнику правоохоронного органу, обрати найбільш зручний для нього порядок компенсації душевних страждань, спричинених кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Шишка Р., Присяжнюк В. Відшкодування збитків та шкоди, заподіяних працівникам правоохоронних органів. *Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* / за ред. І. Безклубого. Київ, 2010. 367 с.
2. Марініч Ж. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 24-30.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.